

A műszaki szellemi alkotások jogvédelmének korszerűsítése

A tudományos és műszaki forradalom mind szélesebb körű kibontakozásával együtt gyorsan nő az érdeklődés a tudományos és műszaki fejlődés iránt is; a tudósokkal és a műszaki szakemberekkel szemben egyre nagyobb követelményeket támasztanak, egyre több feladatot kell megoldani, egyre igényesebb várakozásokat kell kielégíteni új műszaki megoldásokkal.

A világban többezer tudományos intézetet, valamint egyéb kutatási és fejlesztési feladatokat ellátó szervezet hoztak létre e század második felében. Ezek feladata nemcsak abban merül ki, hogy kielégítsék a tudományos és műszaki fejlődés érdekében velük szemben támasztott igényeket, hanem tevékenységükhöz tartozik — tágabb értelemben — az egész gazdasági rendszer fejlődésének a biztosítása, s több millió ember foglalkozik a tudomány és a korszerű technika által kitűzött célok megvalósításával.

A kutatás és fejlesztés — elsősorban az iparban — akkor eredményes, ha teljesen konkrét produktumok születnek (pl. új élenjáró gyártmányokat, új gyártási módszereket és gyártó berendezéseket fejlesztenek ki) és ha azok ipari előállítására vagy hasznosítására kidolgozzák a minden tekintetben megfelelő dokumentációt.

Ezért csak olyan kutatási vagy fejlesztési eredményeket tekinthetünk élenjáró gyártmányoknak, gyártási módszereknek és gyártóberendezéseknek, amelyek a megvalósított gyártmány, eljárás vagy az eljárás során felhasznált eszközök műszaki korszerűség tekintetében meghaladják az addig előállított standard gyártmányokét és berendezéseket, vagy az addig alkalmazott technológiát, tehát műszaki haladást jelentenek.

Mivel a *világszínvonal* — a vonatkoztatási alap — állandóan továbbfejlődik, akkor feltétlenül kreatív tevékenységre van szükség, amelynek eredményeként új megoldások és azok kombinációi születnek: ezek szolgálnak azután az új gyártmány vagy új berendezés, eljárás jobb paramétereinek az alapjául. A találmányok, a csúcstechnika körébe sorolt egyéb alkotások a technikai problémáknak az adott időpontbeli világ színvonalát meghaladó konkrét megnyilvánulásai.

Az e területen érintett szervezeteknek aktív szerepet kell betölteniük az új, élenjáró gyártmányok, eljárások kidolgozásában és elterjesztésében, melyeket sok tényező serkenti, viszont mások hátráltatják.

1. Az *iparjogvédelmi jogszabályok* hazánkban az elmúlt időszakban megfelelően igazodtak a nemzetközi normákhoz, azonban a rendszerváltás, a piacgazdaságra való áttérés szükségessé teszi a jogvédelmi rendszernek a továbbfejlesztését. Az iparjogvédelem és a piacgazdaság problémái szorosan összekapcsolódnak, hiszen egyik a másik nélkül jelentős eredményt nem érhet el. A nemzetközi helyzetben végbement változások megteremtették annak lehetőségét, hogy a magyar gazdaság erőteljesebben kapcsolódjék a világgazdasághoz. Ehhez szükséges a vállalkozási tevékenység élénkítése, a külföldi tőke bevonásával történő privatizálás, a kutatási és technológiai együttműködés.

A *jog feladata* – többek között olyan szabályozó rendszer kialakítása, amely ezt a pozitív irányú fejlődést elősegíti.

A műszaki alkotók által teremtetett szellemi értékeket megfelelő jogi oltalomban kell részesíteni az országban és külföldön egyaránt. A *piacgazdaság* megteremtése ezért együtt jár a szellemi javak, valamint ezek jogtalan elsajátításukkal szemben védelmet biztosító iparjogvédelem felértékelődésével.

Felvetődik a kérdés: a magyar jogrendszer szabályai megfelelnek-e a vázolt követelményeknek, melyek azok a lehetőségek, amelyek ez irányban biztosíthatják a továbbfejlesztést, alkalmasak-e a modern technikai fejlődés által előírt követelményeknek, illetve a szorosabb nemzetközi együttműködési normáknak.

A korábbi évtizedekben kísérletek történtek a gazdasági szabályozórendszer megújítására, az országot befolyásoló nemzetközi környezet hatására mégsem jöhetett létre a szellemi alkotásokon alapuló, innovációt elősegítő távlati gazdasági és pénzügyi érdekeltségi rendszer. Az innovációs tevékenység kifejlesztését az a gazdasági környezet teremti meg, amely érvényre juttatja a piac értékítéletét, megfelelő érdekeltséget biztosít az alkotók és a gazdálkodó szervezetek számára.

2. A műszaki szellemi alkotások – ezen belül elsősorban a *szabadalom*, valamint a *know-how* – jelentős eszközök a piaci versenyben, biztosítják azt, hogy a gyártmányok, új eljárások révén a termékek magasabb használati értékkel rendelkezzenek, előnyösebb feltételek mellett kerüljenek hasznosításra, így a befektetett tőke gyorsabban, nagyobb innovációs többletnyereséggel térül meg. Ennek a többletnyereségnek a lehetősége részben már jelenleg is adott – a részletes kifejtést mellőzve – azonban a fejlett piacgazdasággal rendelkező országokhoz képest megfelelő hatékonyságú pénzügyi eszközök segíthetik elő ezt a folyamatot (pl. jelentős adókedvezmény, hitel, kockázati tőke, alapítványok létrehozatala, az innovációs vállalkozói tevékenység támogatása, stb.).

Az érdekeltségi rendszer egészének megújítását igénylik a jelenlegi szabályok, az erkölcsi-társadalmi megbecsülés mellett szélesebb körű lehetőséget kell biztosítani a magasabb szintű műszaki alkotó munka elismerésére. Olyan innováció orientált, többletnyereség-érdekeltségű rendszert kell kiépíteni, hogy a központi rendelkezéseken túlmenően (szolgálati találmányi- és újítási díj) a gazdasági egység autonómiája érvényesüljön speciális ösztönzők kialakításával.

Az előzőekben említett előnyök megkívánják a szabadalmi jog korszerűsítését. A hatályos magyar jog bizonyos termékekre kizárja a *termékszabadalom* lehetőségét, s csak eljárási szabadalmat engedélyez. A társadalmi igények és a jogszabályi rendelkezések közötti feszültség e kérdésben már hosszabb idő óta problémát jelent. A vegyi úton előállított termékek, gyógyszerek és élelmiszerek nem szabadalmazhatók, viszont oltalmat élvezhet az előállítási eljárás és ez kiterjed az eljárással közvetlenül előállított termékekre is.

Az engedélyezést illetően a fejlett tőkés országokban már a korábbiakban is a termékoltalom bevezetése irányában hatott a szabályozás, de ilyen vélemények a magyar elméletben és gyakorlatban is hangot kaptak, mindeddig nem került sor a törvény módosítására.

A termékoltalom bevezetésének ellenzői elméleti, gazdaságpolitikai és gyakorlati szempontokra hivatkoztak. E nézetek döntően a fejlődő országok iparjogvédelmi szabályaiban tükröződnek, amelyek tevékenységére általában a követő fejlesztés a jellemző. Ezért a fejlődéshez, a nemzetközi szint eléréséhez kívánatos a közvetlen termékiszabadalom engedélyezésére való áttérés, ennek a bevezetése az igazi piacgazdaság megteremtésének előfeltétele. Mind szakmai, mind a nemzetközi kapcsolatokra figyelemmel e mellett alapos elemzés szükséges ahhoz, mikor teremthetnek meg azok a politikai, gazdasági és iparpolitikai feltételek, amikor a jogszabály ezirányú módosítására lehetőség nyílik.

A piacgazdaság kialakítását jelentősen elősegítheti a *törvény módosítása*, vagy a nemzetközi kapcsolatokra és igényekre tekintettel esetleg külön olyan jogszabály meghozatala, amely lehetővé teszi a külföldön már termékiszabadalmi oltalom alatt álló találmányok belföldre való kiterjesztését, ún. „behozatali szabadalom” formájában.

A magyar gazdasági átalakulás erőteljesen kihat a találmányi bejelentések számszerűségére is: a hazai szabadalmi bejelentések 1988. óta fokozatosan csökkennek, különösen a gazdálkodó szervezeteknél érvényesül ez a tendencia, ami megnyilvánul az ipari termelés mutatóiban is. A szerkezeti, szervezeti változások különösen kihatnak a kutatási, fejlesztési tevékenységre, azok finanszírozására kevesebb összeget biztosítanak a vállalatok, ami hosszabb távon további lemaradást eredményez.

Ezzel szemben növekedik a külföldiek érdeklődése a hazai piac iránt, elsősorban a fejlett ipari államok részéről. 1987–88-ban lényegében azonos volt a hazai és külföldi bejelentések száma, de 1991-re ez az arány már jelentősen eltolódott, közel 80 %-ban a bejelentő külföldi.

Az *Országos Találmányi Hivatal* által kiadott tájékoztató szerint a bejelentések alakulása a következő:

Hazai bejelentés:

1991: 2199 db

1992: 1629 db

Külföldi bejelentés:

1991: 8379 db

1992: 9141 db

A vállalatok, szövetkezetek gazdasági problémái különösen kimutathatók a szolgálati találmányok esetében:

1991-ben 738, 1992-ben csupán 541 ilyen tárgyú bejelentés érkezett.

3. A szabadalom mellett a *know-how* szerepe és működési köre világszerte jelentős növekedést mutatott az utóbbi évtizedek gazdasági tevékenységében. A *know-how* alapvetően áruként szereplő ismeret, az üzleti titokvédelem tárgya, amelynek oltalmát a munkajogi szabályok, a *know-how* megállapodás kapcsán a szerződő felek, míg a versenytársakkal szemben pedig a tisztességtelen piaci magatartást tiltó szabályok biztosítják.

A *know-how* relatíve kizárólagos hasznosítási jog, a birtokhelyzetnek megfelelően nyújt védelmet az alkotónak a jogtalan elsajátítás ellen; külön hatósági eljárás, nyilvántartásba vétel nélkül.

Felvetődött több országban a *know-how regisztrációs* rendszerének a létrehozása. A szabadalmi rendszer alapvető célja a találmány nyilvánosságra hozásának előmozdítása a társadalom informálására, egyben megfelelő védelmet biztosít a feltaláló számára kizárólagos jogainak védelmére is. A nyilvánosságra hozás nélküli regisztrálás speciális védelmet biztosít a regisztrált műszaki vagy e tárgyban hasonló szellemi termékre.

A gyakorlatban előfordul ugyanis, hogy a bejelentő a közzététel mellőzését kéri, később a bejelentés visszavonásával eléri azt a célt, hogy a találmányban foglalt gondolat regisztrálva legyen, de ugyanakkor a nyilvánosságra hozataltól mégis elzárkózhat.

4. A hazai iparjogvédelmi politika, szoros összhangban a gazdaságfejlesztési koncepcióval és a hagyományokat folytatva továbbra is kapcsolódni kíván a *nemzetközi* fejlődési tendenciákhoz. Egyes jogterületektől eltérően – a rendszerváltást is megelőzve – a magyar iparjogvédelmi szabályok a piacgazdaságra orientáltak.

A Párisi Unió Egyezménynek Magyarország 1909 óta tagja, biztosítja a külföldi bejelentőknek az egyenlő elbánást és az uniós elsőbbséget. Az 1960-as évek végén az iparjogvédelem rekodifikációjára került sor, ekkor újult meg a magyar szabadalmi jog is.

A *Szellemi Tulajdon Világszervezetébe* történt belépés, majd e szervezet irányítása alatt létrejött egyezményekhez való csatlakozás bizonyítja, hogy hazánk régóta aktív részese a nemzetközi iparjogvédelmi együttműködésnek. A magas színvonalú iparjogvédelem egyben gazdasági és nemzetközi együttműködési tényező is, alapvetően fontos tehát ennek fejlesztése a gazdaság hatékonysága, versenyképessége érdekében. Ezért a szabadalmi rendszer megújítása – mint a műszaki szellemi alkotásokat védelemben részesítő jog egyik alapintézménye – a közeljövő egyik feladata.

A hatályos definíciót továbbfejlesztve a „találmányt akkor kell szabadalmi oltalomban részesíteni, ha új, feltalálói tevékenység eredménye nem nyilvánvaló és hasznos vagy iparilag alkalmazható”¹

¹ Iudnyí István: A magyar szabadalmi törvény reformja és a nemzetközi szabadalomjogi harmonizáció. Szabadalmi Közlöny és Védjegyértesítő. 1990. évi 6. sz. Melléklet 1. p.

Az *Európai Szabadalmi Egyezmény*hez való csatlakozás feltétele a magyar szabadalmi jog harmonizálása az európai szabadalmak engedélyezéséről szóló *Müncheni Egyezmény*nel. A harmonizációs szerződésben megfogalmazott szabadalmazhatósági feltételek eltérnek a hatályos magyar jogszabályban meghatározott kritériumoktól, átvételük azonban a fentiekre figyelemmel feltétlenül indokolt. Megjegyzendő azonban: mindenre alkalmazható, egzakt meghatározás ezen a területen illuzórikusnak tűnik, hiszen számtalan, előre nem látható körülmény kihatással lehet a pontos értelmezésre, s a kizárólagos jog megadásánál elvi-gyakorlati szempontok is közrehatnak.

A *harmonizációs szerződés* meghatározza az újdonság és a feltalálói tevékenység fogalmát: „új a találmány, ha nem képezi adott időszakban részét a technika állásának”. Másik feltétel: amennyiben a bejelentés, illetve az elsőbbség napja előtt a világon bárhol szakember számára a megoldás nem volt hozzáférhető (nem nyilvánvaló), az megfelel az említett kritériumnak: feltalálói tevékenységnek minősül.

A hasznosság és ipari alkalmazhatóság – mint fogalmi elem – nem nyert definiálást azért, mert azt nézetünk szerint a nemzeti sajátosságok figyelembevételével kell meghatározni, mivel ebben igen eltérőek a gazdasági, technikai fejlettségi viszonyok.

5. A műszaki szellemi alkotások jogvédelmi rendszerének továbbfejlesztését az is indokolta, hogy a modern technikai fejlődés által támasztott követelményeknek megfelelően célszerű kizárólagos jogokat biztosítani olyan jelentősebb hasznos javaslatok szerzőinek, amelyekre a hatályos jogszabályok nem nyújtanak megfelelő védelmet. A nemzetközi tapasztalatok alapján két jelentős jogszabály megalkotására került sor 1991-ben.

A *használati minták* oltalmáról szóló törvény bevezetését egyrészt a kedvező külföldi tapasztalatok indokolták, másrészt pedig a kialakuló piacgazdaságban fontos szerepet betöltő kisvállalatok, de általában a belföldi ipar számára előnyös. Lényegében a szabadalmazható találmány színvonalát el nem érő, olyan új műszaki megoldás részesül oltalomban, amely a szakembertől elvárható rutintevékenységet meghaladja.

A törvény szerint „használati mintaoltalomban részesülhet valamely tárgy kialakítására, szerkezetére vagy részeinek elrendezésére vonatkozó megoldás, ha új, ha feltalálói lépésen alapul és iparilag alkalmazható. Új a minta, ha nem tartozik a technika állásához. A technika állásához tartozik mindaz, ami az elsőbbségi időpont előtt írásbeli közlés vagy belföldi gyakorlatbavétel révén bárki számára hozzáférhetővé vált”²

A használati mintaoltalom lényege: a bejelentő számára az oltalom megszerzése egyszerűbb, a „kitalálmány” gyorsan forgalomba hozható, ezért kedvező a vállalkozók számára.

6. A másik új jogintézmény a mikroelektronika rohamos fejlődésével kapcsolatos: a műszaki haladás jelentős eredményeként a félvezetők, illetve az integrált áramkörök számos korszerű termékben megtalálhatók.

² 1991:XXXVIII. tv. 1. § A használati minták oltalmáról.

A *félvezető termékek térbeli elhelyezése* (topográfiája) speciális védelmet igényel, mert ezeknek az alkotásoknak a létrehozása nagy műszaki, pénzügyi beruházást igényel, az iparjogvédelem más intézményei, de a szerzői jog sem biztosítanak az alkotóknak megfelelő védelmet.

A törvény szerint „oldalomban részesülhet a mikroelektronikai félvezető termék topográfiája, ha eredeti, ha az saját szellemi alkotómunka eredménye és megalkotása idején nem szokásos az iparban.”³

7. A magyar iparjogvédelmi rendszer más szabályainak (*védjegy, ipari minta*) jelentősége is fokozódhat, amennyiben növekedik a műszaki kreativitás, az innovációs vállalkozói készség, s olyan közgazdasági környezet teremődik meg, amelyben az iparjogvédelem piacgazdaságra alkotott intézményei valódi viszonyok között működhetnek. Erre utalnak azok az adatok, amelyek a védjegybejelentések számszerű emelkedését mutatják. Az eddiginél jóval több, mintegy ötven országból érkezett be lajstromozási kérelem, de a nemzetközi érdeklődés fokozódása mellett — felismerve az árujelzők szerepét a piaci versenyben — növekedett a magyar bejelentések száma is.

IMRE BÉRCZI

MODERNIZATION OF LEGAL PROTECTION OF TECHNICAL INTELLECTUAL PRODUCTS

(Summary)

This study deals with the establishment of a market economy, the modernization of the industrial property laws and the questions of the international cooperation.

The condition of our adherence to the European Patent Convention is the harmonization of Hungarian patent law with the Munich Convention.

In order to meet European standards it particularly important to amend the definition of patentable inventions and to change the concepts of protection.

³ 1991:XXXIX. tv. 1. § A mikroelektronikai félvezető termékek topográfiájának oltalmáról.